

Kauppätieteiden kandidaatin tutkielma, Taloustieteen laitos

Varallisuus ja eriarvoisuus

Taloustieteen näkökulma

Sara Lindberg

Copyright ©2024 Sara Lindberg

Tekijä Sara Lindberg

Työn nimi Varallisuus ja eriarvoisuus – Taloustieteen näkökulma

Koulutusohjelma Kauppatieteiden kandidaatti

Pääaine Taloustiede

Vastuopettaja/valvoja Tutkijatohtori Nelli Valmari

Työn ohjaaja Professori Marko Terviö

Päivämäärä 31.12.2024 **Sivumäärä** 29

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tämä opinnäytetyö tutkii varallisuuden ja taloudellisen eriarvoisuuden jakautumista Suomessa vuosina 1987–2019. Tutkimusmenetelmä on kirjallisuuskatsaus, jossa hyödynnetään kansainvälisiä tutkimusartikkeleja ja suomalaisia tilastoja sekä niistä tehtyjä analyysejä. Tutkimusten tulokset osoittavat, että varallisuus on jakautunut epätasaisesti Suomessa, mutta kansainvälisesti verrattuna varallisuus ei ole erityisen keskittynyttä. Varallisuuserot Suomessa kasvoivat merkittävästi 1990-luvun lopulla tuloerojen kasvun myötä. Kotitalouksien varallisuudesta suurin osa koostuu asunnoista ja rahoitusvarallisuudesta, mutta varakkaimmat kotitaloudet hallitsevat suurinta osaa rahoitusvarallisuudesta.

Työ tuo esiin myös varallisuuden mittaamisen haasteet, kuten puutteelliset aineistot ja tietojen kattavuuden ongelmat. Suomessa ei ole käytössä enää varallisuusvero ja siksi Tilastokeskus tutkii varallisuutta tekemällä varallisuustutkimuksia muutamien vuosien välein. Tutkimusmenetelmien kehittäminen ja kattavampien aineistojen kehittäminen on tulevaisuudessa keskeistä, jotta varallisuuserojen pitkän aikavälin vaikutuksia esimerkiksi talouskasvuun ja hyvinvointiin voidaan ymmärtää ja arvioida luotettavammin.

Avainsanat Varallisuus, eriarvoisuus, pääoma, talouskasvu, Kotitalouksien varallisuus

Author Sara Lindberg

Title of thesis Wealth and Inequality - An Economic Perspective

Programme B.Sc. (Economics and Business Administration)

Major Economics

Thesis supervisor Postdoctoral Researcher Nelli Valmari

Thesis advisor Professor Marko Terviö

Date 31.12.2024

Number of pages 29

Language Finnish

Abstract

This thesis examines the distribution of wealth and inequality in Finland during the years 1987–2019. The research method is a literature review that uses international research articles, Finnish statistics and analyses based on statistics. The findings indicate that wealth is unevenly distributed in Finland, although it is not particularly concentrated compared to international standards. Wealth inequality in Finland increased significantly in the late 1990's alongside the growth of income inequality.

Most of the wealth of Finnish households consists of real estate and financial assets, but the wealthiest households do control most of the financial assets. The study also highlights challenges in measuring wealth, such as insufficient data and gaps in coverage. As Finland no longer has a wealth tax, Statistics Finland collects data on wealth through household wealth surveys conducted every few years. Improving research methods and developing more comprehensive datasets will be crucial in the future to better understand and assess the long-term effects of wealth inequality on economic growth and well-being.

Keywords Wealth, inequality, capital, economic growth, household wealth

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Varallisuus taloustieteen kirjallisuudessa	8
2.1	Varallisuus ja tulot	10
2.2	Varallisuus ja eriarvoisuus	12
3	Varallisuuden ja eriarvoisuuden mittaaminen	13
3.1	Varallisuusvero Suomessa	13
3.2	Perintö- ja kiinteistövero sekä pääomitusmenetelmä	14
3.3	Lorenz-käyrä ja Gini-kerroin ovat eriarvoisuuden mittareita	16
3.4	Varallisuustutkimus menetelmänä	17
4	Varallisuuden jakautuminen Suomessa	18
4.1	Varallisuus pitkän aikavälin tasapainossa	19
4.2	Kotitalouksien varallisuus -tutkimus kertoo suomalaisten varallisuudesta ja sen jakautumisesta	19
4.3	Gini-kertoimen trendi on ollut nouseva	21
4.4	Vähävaraisin puolikas ja varakkain kymmennys sekä prosentti Suomessa	22
4.5	Varallisuustutkimuksen luotettavuus	24
5	Yhteenveto	26
	Lähteet	28

1 Johdanto

Varallisuuden epätasainen jakautuminen on herättänyt viime vuosikymmeninä yhä enemmän huomiota niin taloustieteilijöiden kuin yhteiskunnallisten päättäjien keskuudessa. Suomessa kotitalouksien varallisuus on Mäki-Fräntin (2019) mukaan jakautunut epätasaisemmin kuin tulot. Varallisuuden kasautuminen on noussut keskeiseksi eriarvoisuuden aiheuttajaksi. Tämä ilmiö on tärkeä, sillä se vaikuttaa paitsi hyvinvointiin ja kulutukseen myös laajemmin yhteiskunnan vakauteen ja talouskasvuun. Suuri taloudellinen epätasa-arvo voi heikentää sosiaalista liikkuvuutta, lisätä yhteiskunnallisia jännitteitä ja heikentää taloudellista kasvua pitkällä aikavälillä.

Työni tarkoituksena on analysoida varallisuuden käsittelyä taloustieteen kirjallisuudessa. Tarkastelen varallisuuden keskittymistä ja kehitystä Suomessa vuodesta 1987 nykypäivään. Pysin selvittämään, onko varallisuus kasautunut yhä enemmän varakkaimmalle kymmenykselle ja mitä mahdollisia seurauksia tällä on kansantaloudelle ja eriarvoisuuden kehitykselle yhteiskunnassa. Hypoteesini on, että varallisuus on keskittynyt Suomessa yhä harvemmille ja että tämä kehitys jatkuu tulevaisuudessa.

Työssäni esitän ensin varallisuuden ja eriarvoisuuden tutkimuskirjallisuuden keskeisiä löydöksiä kansainvälisesti, erityisesti Euroopasta. Tämän jälkeen analysoin Suomen varallisuustilastoja Tilastokeskuksen ja Suomen Pankin lähteiden avulla sekä tarkastelen, miten puutteellinen tutkimustieto voi vaikuttaa varallisuuserojen kehittymiseen ja näkymättömyyteen. Lopuksi pohdin, miten varallisuuden kasautuminen voi vaikuttaa Suomen yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen tilanteeseen tulevaisuudessa ja mitä johtopäätöksiä voidaan tehdä kansainvälisten esimerkkien perusteella.

Empiirinen osuus perustuu Tilastokeskuksen aineistoihin, jotka kattavat varallisuuden jakautumisen Suomessa vuosina 1987–2019. Käytän työssä erilaisia mittareita, kuten Gini-kerrointa varallisuuden jakautumisen ja eriarvoisuuden havainnollistamiseen. Varallisuutta käsitellessä puhutaan yleensä nettovarallisuudesta, mikä on suure, jota käytetään sekä globaalisti että Suomessa toteutettavissa Kotitalouksien varallisuus -tutkimuksessa. Nettovarallisuudella tarkoitetaan kotitalouden reaali- sekä rahoitusvarallisuuden summaa, josta on vähennetty kotitalouden velat (Tilastokeskus, 2021, s. 7).

Jos Suomessa varallisuutta tarkastellaan varallisuuslajittain, niin kotitalouksien varallisuudesta noin kaksi kolmasosaa koostuu asunnoista ja neljännes rahoitusvarallisuudesta (Mäki-Fränti, 2019). Tilastokeskuksen (2021) mukaan asunnot ovat suomalaisten kotitalouksien merkittävin varallisuuserä. Asuntojen osuus kotitalouksien kokonaisvaroista, eli varoista ennen velkojen vähentämistä, on noin 48 prosenttia, siis lähes puolet.

Varallisuuden epätasainen jakautuminen ei ole vain yksittäinen taloudellinen ongelma, vaan sillä on laajempia yhteiskunnallisia ja historiallisia ulottuvuuksia. Pitkän aikavälin kehityksessä varallisuuden jakautuminen heijastaa väestönkasvun, talouskasvun ja institutionaalisten muutosten vaikutuksia. Kansainväliset tutkimukset, kuten Pikettyn ja Zucmanin analyysit, ovat osoittaneet, että varallisuuden keskittyminen lisääntyy, kun pääoman tuotto r ylittää talouskasvun g . Tällöin varallisuus kertyy entistä voimakkaammin varakkaimmille, mikä voi johtaa kasvaviin eriarvoisuuden riskeihin ja haitata sosiaalista liikkuvuutta. (Piketty et al., 2016; Piketty & Zucman, 2015.)

Suomessa vastaavaa pitkän aikavälin analyysiä varallisuuden jakautumisesta on tehty vain vähän, mikä jättää merkittävän aukon tutkimuskenttään. Suomessa toteutetut yksittäiset varallisuustutkimukset tarjoavat kuitenkin jonkinlaisen lähtökohdan tarkastella, miten varallisuus on jakautunut ja keskittynyt kotitalouksien kesken viime vuosikymmeninä. Pitkänaikavälin trendeistä ei ole tehty kunnollista tutkimusta datan puutteen takia, mikä vaikeuttaa varallisuuden yhteiskunnallisten vaikutusten arviointia. Aiemmin käytössä olleen ja käytöstä poistetun varallisuusveron ja varallisuustutkimusten kesken on eroja, jotka vaikuttavat datan keruuseen ja pitkän aikavälin muutosten analysointiin. Kummallekin on puolestapuhujansa ja erilaisia näkökantoja käsitellään tässä työssä, keskustellen vaihtoehtojen vahvuuksista ja heikkouksista.

2 Varallisuus taloustieteen kirjallisuudessa

Piketty ja Zucman (2015, s. 1309) määrittävät varallisuuden kotitalouksien netto-omaisuudeksi, mikä koostuu markkina-arvolla mitatuista varoista, kuten maasta, rakennuksista ja rahoitusomaisuudesta, joista on vähennetty velat. Myös julkisen sektorin omaisuus, kuten koulut ja sairaalat sisältyvät varallisuuteen. Puolestaan kulutustavarat ja tulevaisuuden julkiset menot, kuten sosiaaliturva, rajataan sen ulkopuolelle. Kansanvarallisuus W_{nt} muodostuu yksityisestä ja julkisesta varallisuudesta ilmaistuna seuraavasti:

$$W_{nt} = W_t + W_{gt}$$

jossa W_n on yksityinen varallisuus ja W_{gt} on julkinen varallisuus. Kokonaisvarallisuus W_{nt} voidaan kuvata myös pääoman jakauman avulla, jossa K_t on kansallinen pääomaa ja nettomääräinen ulkomainen pääoma NFA_t , josta on vähennetty velat:

$$W_{nt} = K_t + NFA_t$$

Piketty ja Zucman käyttävät kansanvarallisuuden käsitettä joustavasti, koska se mahdollistaa varallisuuden analysoinnin eri taloudellisista näkökulmista ilman tiukkaa määritelmää. Kansanvarallisuuden jakaminen yksityiseen ja julkiseen varallisuuteen painottaa omistuksen jakautumista yhteiskunnassa, mikä on keskeistä juuri esimerkiksi tulo- ja varallisuuserojen tutkimuksessa. Toisaalta jaottelu kotimaiseen pääomaan ja nettomääräisiin ulkomaisiin varoihin tarjoaa tuotantokeskeisen näkökulman, joka korostaa varallisuuden käyttöä taloudellisen toiminnan panoksena sekä sen yhteyksiä kansainväliseen talouteen. Eri näkökulmilla saadaan tietoa eri tarpeisiin. (Piketty et al., 2016, s. 54-57; Piketty & Zucman, 2015, s. 1309.)

Varallisuuden määrittely ja mittaaminen on keskeinen osa sen jakautumisen ja kehityksen analysointia, mutta siihen liittyy monimutkaisuutta. Varallisuus koostuu erilaisista omaisuuseristä, joita käsitellään eri tavoin. Varallisuuseroja voidaan tarkastella varallisuuslajeittain: esimerkiksi Suomessa kotitalouksien varallisuudesta noin kaksi kolmasosaa koostuu asunnoista ja neljännes rahoitusvarallisuudesta, tosin riippuen paljon kotitalouden varallisuuden kokonaismäärästä (Mäki-Fränti, 2019). Suomessa asunto on merkittävin omaisuuserä suhteessa kotitalouden varoihin ja tällä on vaikutusta varallisuuden jakautumaan yhteiskunnassa (Tilastokeskus, 2021, s. 7).

Yleisimmin varallisuus määritellään netto-omaisuutena eli nettovarallisuutena, joka sisältää reaaliset ja rahoitusvarat, kuten maa, rakennukset, autot, osakkeet ja joukkovelkakirjat, joista on vähennetty velat. Tämä

lähestymistapa keskittyy kaupattaviin varoihin, joilla on selkeä markkina-arvo. Monet muut merkittävät omaisuuserät, kuten eläkkeet ja kulutustavarat jäävät tämän ulkopuolelle. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1309-1310; Tilastokeskus, 2021.)

Varallisuus ja pääoma eivät ole kuitenkaan kirjaimellisesti täysin samaa tarkoittava asia. Voidaan todeta, että pääoma on varallisuuden osa, joka koostuu erityisesti tuotannossa käytettävistä omaisuuseristä. Varallisuus puolestaan kattaa laajemman kokonaisuuden, sisältäen kaikki omaisuuserät. Pääoma mitataan usein rahallisesti ja sillä on keskeinen rooli tuotannossa, kun taas varallisuus on laaja käsite, kattaen myös pääoman. (Piketty et al., 2016.) Tästä huolimatta Piketty ja muut tutkijat käyttävät pääomaa ja varallisuutta synonyymeina, tekemättä sen suurempaa eroa käsitteiden välille. Tässä työssä kuitenkin keskitytään erityisesti varallisuuteen, sen laajuudessaan.

Varallisuuslajien jakauma vaihtelee myös varallisuuden määrän mukaan: vähemmän varakkailla kotitalouksilla varallisuus painottuu asuntoihin ja pankkitalletuksiin, kun taas osakkeet ja rahastot ovat pääosin varakkaimpien hallussa (Mäki-Fränti, 2019). Suomessa määrällisesti yleisimpiä varallisuuslajeja ovat 2019 toteutetun Kotitalouksien varallisuus -tutkimuksen mukaan yleisimmästä aloittaen talletukset, kulkuvälineet kuten autot sekä asuinkäytössä oleva pääasiallinen asunto. Vasta neljäntenä on rahoitusvarallisuus, kuten osakkeet ja rahastot. Näiden jälkeen tulee erilaiset vakuutukset, maat ja metsät sekä muuhun kuin pääasialliseen asumiseen käytetyt asunnot ja rakennukset. (Tilastokeskus, 2021, s. 7.)

Eläke- ja sosiaaliturvavarallisuus muodostavat erityisen haastavan omaisuuserän. Näihin kuuluvat sekä yksityiset että julkiset eläkeoikeudet, jotka voivat merkittävästi vaikuttaa varallisuuden kertymiseen ja jakautumiseen. Esimerkiksi julkiset eläkejärjestelmät voivat vähentää yksityisen varallisuuden keskittymää, koska ne vähentävät tarvetta yksityiselle säästämislle. Näitä varoja ei kuitenkaan yleensä lueta mukaan nettovarallisuuteen, koska ne eivät ole markkinoilla vaihdettavissa. (Roine & Waldenström, 2015, s. 515.) Yksilölliset eläkevakuutukset ja muut sijoitus- ja säästövakuutukset ovat taas sisällytetty Tilastokeskuksen toteuttamiin varallisuustutkimuksiin, sillä niitä voidaan vaihtaa ja myydä markkinoilla ja ne voidaan realisoida.

Kotitalouksien kulutustavarat, kuten autot tai huonekalut ovat myös haastava ryhmä määriteltäväksi. Ne on huomattava osa kotitalouksien omaisuutta, vaikka niitä ei pidetä kaikkien tutkimusten yhteydessä varallisuutena. Ne eivät suoraan tuota tuloja eikä niitä käytetä reaalisina tuotantopanoksina. Kulutustavaroiden arvon määrittely on myös vaikeaa niiden kulumisen takia ja ne jätetään yleensä varallisuustilastojen ulkopuolelle. Myös ulkomailla sijaitseva varallisuus, kuten sijoitukset ja muut kiinteistöt ovat haastava

varallisuuserä tulkittavaksi. Etenkään historialliset verotiedot eivät kerro näistä omaisuuseristä, vaikka ne ovat voineet muodostaa huomattavan osan kansanvarallisuudesta tietyissä maissa, erityisesti Euroopan siirtomaissa. (Roine & Waldenström, 2015, s. 516.) Tästä huolimatta kulkuvälineitä pidetään Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksissa yhtenä varallisuuseränä. Toisaalta ulkomailla olevaa varallisuutta ei ole sisällytetty, vaikka se voisi olla merkittävä osa varallisuustietoa.

Varallisuuden arvon määrittelyssä käytetään ensisijaisesti markkina-arvoja, koska ne kuvastavat omaisuuserien nykyistä taloudellista arvoa ja mahdollistavat niiden muuntamisen kulutukseen. Historiallisesti aineistossa on kuitenkin paljon käytetty verotusarvoja, jotka poikkeavat markkina-arvoista. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, etteivät ne merkittävästi muuta varallisuuden keskittymisen trendejä pitkällä aikavälillä. (Roine & Waldenström, 2015, s. 514.)

2.1 Varallisuus ja tulot

Varallisuuden ja tulojen kytkeytyneisyyttä ovat tutkineet muun muassa Piketty ja Zucman. He toteavat, että varallisuuden määrä ja jakautuminen vaikuttavat merkittävästi tulonjakoon sekä pääoman, työn että yksilöiden välillä. Heidän artikkelinsa varallisuuseroista keskittyy kolmeen toisiinsa kytkeytyneeseen suhteeseen: kokonaisvarallisuuden ja kansantulon väliseen suhteeseen, rikkaimman väestöosan kuten ylimmän 10 % tai 1 % hallitsemaan varallisuusosuuteen sekä perityn varallisuuden ja kokonaisvarallisuuden väliseen suhteeseen. (Piketty & Zucman, 2015.)

Nämä suhdeluvut nousevat korkeammiksi vakaassa tilassa, kun talouskasvu hidastuu tai pääoman tuottoaste on korkea. Tämä voi voimistaa varallisuuseroja. Nykyiset kasvutrendit varallisuus–tulo-suhteessa ja eriarvoisuudessa voivat jatkua 2000-luvulla väestönkasvun hidastumisen ja pääomakilpailun vuoksi. Analyysi keskittyy lähinnä vauraisiin Euroopan maihin. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1304-1307.)

Varallisuuden ja tulojen suhteen vakaus on pitkään perustunut rajalliseen dataan, mutta uudempi, kattavampi tutkimus osoittaa, että suhde vaihtelee merkittävästi ajan ja taloudellisten olosuhteiden mukaan. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1305.) Varallisuuserojen tutkimus on edistynyt huomattavasti 2000-luvulla uusien mikrotason aineistojen ja kansainvälisten tutkimusprojektien ansiosta. Projekteja, kuten Luxembourg Wealth Study ja World Inequality Database (WID) on luotu erityisesti varallisuuden jakautumisen analysointiin eri maiden välillä. Näiden aineistojen kehittäminen on parantanut tutkimusten vertailukelpoisuutta ja mahdollistanut

varallisuustrendien tarkastelun pitkällä aikavälillä. (Roine & Waldenström, 2015, s. 470-473.)

Luxembourg Wealth Study täydentää tuloeroihin keskittyvää Luxembourg Income Studyta (LIS) tarjoamalla tietoja varallisuuseroista, mikä auttaa ymmärtämään varallisuuden ja tulojen välistä yhteyttä. World Inequality Database (WID) yhdistää verotusaineistoja ja kansantalouden tilinpidon tietoja kuten bruttokansantuotteen, kulutuksen ja investointien määrän, tarjoten kattavan näkymän varallisuuden keskittymisestä eri maissa. (Roine & Waldenström, 2015, s. 470-473.)

Kuznetsin käyrä on taloustieteilijä Simon Kuznetsin (1901–1985) esittämä hypoteesi, jonka mukaan tuloerot ensin kasvavat ja sitten pienenevät maan taloudellisen kehityksen myötä. Hypoteesi on herättänyt paljon keskustelua sekä teoreettisessa että empiirisessä taloustieteessä, koska eriarvoisuus on kasvanut kehittyneissä maissa 1970-luvulta lähtien. Tutkijat ovat kyseenalaistaneet sen soveltuvuuden ja pätevyyden eri yhteyksissä. (Persson & Tabellini, 1994, s. 601; Piketty & Zucman, 2015, s. 1306.)

Euroopassa varallisuuden ja tulon suhde β on seurannut Kuznetsin U-muotoista kehitystä: 1700–1900-luvuilla suhde oli 600–700 prosenttia, mutta se laski 1900-luvun puolivälissä 200–300 prosenttiin ja nousi 2000-luvulla takaisin 500–600 prosenttiin. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1306.) Vaikka tuloerot vähenivät vuoteen 1980 mennessä monissa Euroopan maissa, niiden kasvu tämän jälkeen osoittaa joissain, vaikkei kaikissa, että tuloerot eivät yleisesti seuraa U-mallia. Lisäksi tuloerojen kehitys ei ole yhdenmuukaista saman kehitystason maissa, kuten esimerkiksi Euroopan sisällä. (Roine & Waldenström, 2015, s. 551.)

Suomessa suurituloisten varallisuus on kasvanut selvästi nopeammin kuin keski- ja pienituloisten. Tämä osaltaan korostaa varallisuuden ja tulojen välistä yhteyttä. Vuosina 1988–2016 suurituloisimman kymmenyksen nettovarallisuus yli kolminkertaistui. Samalla aikavälillä keskituloisten varallisuus yli kaksinkertaistui ja pienituloisten kasvu jäi vain kolmannekseen. Suurituloisten varallisuus on kasvanut tasaisesti, jopa taantumien aikana, kun taas pienituloisten varallisuuskehitys on ollut vaatimatonta koko ajalla. Jos tarkastellaan yksittäistä kymmenvuotisjaksoa, esimerkiksi 1988–1998, pienituloisimpien varallisuus jopa laski hieman. Myöhemminkin kasvu jäi vähäiseksi, toisin kuin suurituloisilla, joiden varallisuus kasvoi merkittävästi myös finanssikriisin jälkeisinä vuosina. (Mäki-Fränti, 2019.)

2.2 Varallisuus ja eriarvoisuus

Eriarvoisuudella tarkoitetaan, että asiat, kuten tässä työssä varallisuus, jakautuu epätasaisesti eri kokoisten ihmisryhmien, kuten yhden väestöryhmän kesken. Eriarvoisuuden ja talouskasvun välisiä yhteyksiä on tarkasteltu laajasti ja tutkimukset viittaavat siihen, että merkittävä varallisuuden ja tulojen epätasaisuus voi haitata talouden kehitystä. Eriarvoisuus vaikuttaa talouskasvuun muun muassa poliittisten päätösten ja talouspolitiikan kautta. Yhteiskunnissa, joissa varallisuus on jakautunut hyvin epätasaisesti, poliittiset toimet keskittyvät usein tulojen uudelleenjakoon, mikä saattaa johtaa korkeampiin veroihin ja vähentää kannustimia taloudelliseen toimeliaisuuteen. Tämä puolestaan heikentää pääoman kertymistä, innovaatioita ja pitkän aikavälin talouskasvua. (Persson & Tabellini, 1994, s. 602-604.)

Historiallinen tarkastelukin tukee näkemystä siitä, että korkea eriarvoisuus heikentää pitkän aikavälin talouskasvua. Kehittyneiden maiden aineisto osoittaa, että tulojen epätasaisuus tietyn ajanjakson alussa korreloi hitaamman talouskasvun kanssa seuraavina vuosikymmeninä. Tämä ilmiö on erityisen selkeä kehittyneissä länsimaissa, kuten Yhdysvalloissa ja Euroopan maissa, joissa taloushistoria on hyvin dokumentoitu. (Persson & Tabellini, 1994, s. 606-607.)

Eriarvoisuuden haitalliset vaikutukset syntyvät myös siksi, että se vähentää investointeja sekä fyysiseen että inhimilliseen pääomaan. Tasaisempi tulonjako puolestaan edistää investointeja ja tukee talouskasvua erityisesti demokratioissa, joissa yhteiskunnan yleinen vakaus ja tasapaino vaikuttavat kasvun edellytyksiin. Näin ollen oikeudenmukaisella varallisuuden ja tulojen jaolla on keskeinen rooli talouden kestäväen kehityksen tukemisessa. (Persson & Tabellini, 1994, s. 615-616.)

3 Varallisuuden ja eriarvoisuuden mittaaminen

Varallisuutta voidaan mitata eri tavoin, kuten mittaamalla sen jakautumista ja mahdollista keskittymistä. Suomessa, kuten muissakin maissa on ollut aikaisemmin käytössä varallisuusvero. Verotilastoista saisi luotettavaa dataa varallisuuden jakautumisesta. Kun varallisuusvero lakkautettiin alaluvussa 3.1 kerrottavien syiden vuoksi, otettiin Suomessa käyttöön Kotitalouksien varallisuustutkimus varallisuuden tutkimiseksi. Tilastokeskus on toteuttanut Kotitalouksien varallisuus -tutkimuksen vuosien 1987-2023 yksittäisinä vuosina 10 kertaa. (Tilastokeskus, 2021.)

Nettovarallisuus lasketaan vähentämällä reaali- ja rahoitusvaroista kotitalouden velat. Kotitalouden nettovarallisuus voi siis olla positiivinen, nolla tai negatiivinen. Vuosien 2013 ja 2019 tilastotietoihin perustuen noin kymmenellä prosentilla kotitalouksista velat ylittivät varat ja nettovarallisuus sai negatiivisen arvon. Nettovarallisuus arvioidaan käypään markkinahintaan eri tavoin. Varallisuutta tutkittaessa tilastoyksikkönä on yleensä kotitalous ja näin on myös Kotitalouksien varallisuus -tutkimuksessa. (Tilastokeskus, 2021, s. 7; Törmälehto, 2015.)

3.1 Varallisuusvero Suomessa

Piketty ja Zucman (2015, s. 1319) toteavat, että varallisuuserojen tutkimuksessa ihanteellisin lähde olisivat vuosittaiset varallisuusveroilmoitukset. Ne kattaisivat koko väestön. Varallisuusveroja ei ole Euroopassa, saati maailmanlaajuisesti juuri käytössä. Jos ja kun niitä on ollut, niistä saatu data ei yleensä kata pitkiä ajanjaksoja eikä oikeastaan kerro näin ollen juuri mitään pitkän aikavälin muutoksista kyseisissä maissa. Siksi varallisuuserojen pitkäaikaista kehitystä on perinteisesti tutkittu perintö- ja jäämistöverotukseen liittyvien ilmoitusten avulla, joista kerrotaan enemmän seuraavassa alaluvussa 3.2.

Suomessa varallisuusvero, alun perin omaisuusvero, otettiin käyttöön vuonna 1918. Se perustui Saksan malliin ja toimi merkittävänä osana tuloverotusta. Alkuvuosikymmeninä vero oli valtiontaloudellisesti tärkeä, ja sen osuus valtion tulo- ja omaisuusveron kokonaistuotosta oli 20–30 %. Suuri osa tuotoista kertyi osakeyhtiöiltä, mikä teki verosta tehokkaan työkalun yritysvarallisuuden kartoitukseen ja verotukseen. Yksityishenkilöt maksoivat varallisuusveroa Suomessa varallisuuden yleisen tai osittaisen luokituksen perusteella. Yleisessä varallisuusverossa verotettiin koko varallisuutta, kun taas osittainen varallisuusvero kohdistui vain tiettyyn omaisuuslajiin, kuten kiinteistöomaisuuteen tai metsään sen määrän ja tuottavuuden perusteella. (Verohallinto, 2015, s. 9-15.)

Professori Esko Linnakankaan mukaan 1960-luvulla varallisuusveron merkitys alkoi heikentyä, kun merkittävin osa, osakeyhtiöt, vapautettiin verosta. Veropohjaa kavensivat myös verovapaudet, kuten kotitalouksien rahoitusvarallisuuden ja säästöhenkivakuutusten jääminen verotuksen ulkopuolelle. Tämä kehitys vähensi veron valtiolle kerryttämiä tuloja ja samalla kavensi roolia kattavana tiedonlähteenä varallisuuden jakautumisesta. Varallisuusvero poistettiin vuonna 2006, koska sen hallinnolliset kustannukset ja veropohjan ongelmat katsottiin liian suuriksi. Lisäksi varallisuusveron vaikutusten katsottiin haittaavan talouskasvua ja investointeja. Varallisuusveron rooli oli pienentynyt merkittävästi 2000-luvulle mennessä. (Verohallinto, 2015, s. 9-15.)

Veron puute herättää ajatuksia Suomen tilanteesta varallisuuden ja eriarvoisuuden näkökulmasta. Varallisuusveron poistamisen jälkeen varallisuutta koskevan tarkan datan saaminen on muuttunut haastavammaksi. Ennen vuotta 2006 varallisuusvero tarjosi vuosikymmeniä hyödyllistä tietoa varallisuuden jakautumisesta kotitalouksien ja yritysten välillä. (Verohallinto, 2015, s. 9-12.) Varallisuusveron avulla kerätty data tarjosi perustan tarkastella taloudellisen eriarvoisuuden rakenteita Suomessa, kuten Pikettykin suosittaisi. Toisaalta Törmälehto (2015) toteaa, että veronalainen varallisuus soveltuu tilastointiin ja pitkän aikavälin muutosten seuraamiseen heikosti, sillä varat saattavat olla aliarvostettuja ja tämä aiheuttaa virheitä verotulotoissa. Puhumattakaan siitä, että osa kotitalouksista pyrkii kiertämään veroja tai harjoittaa tarkoituksenmukaista verosuunnittelua, jolla pyritään pienentämään verotaakkaa. Lisäksi varallisuusvero ei aikanaankaan koskenut kaikkia varallisuuseriä, sillä talletukset olivat muun muassa säädetty verovapaiksi (Törmälehto, 2015).

3.2 Perintö- ja kiinteistövero sekä pääomitusmenetelmä

Noin sata vuotta sitten ranskalaiset ja brittiläiset taloustieteilijät kehittivät vapaasti suomennettuna kuolleisuuskerroinmenetelmän (eng. mortality multiplier technique), jonka avulla voitiin arvioida elävien henkilöiden varallisuuden jakaumaa. Menetelmä perustuu kuolinhetken varallisuuden painottamiseen ikä- ja varallisuusryhmän kuolleisuusasteen käänteisluvulla. Tämä mahdollisti varallisuuden keskittymisen tarkastelun, vaikka tieto perustuikin vain varallisuustietoihin kuoleman aikaan. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1319.)

Pitkän aikavälin varallisuuserojen tutkimuksessa on siis perinteisesti käytetty perintö- ja kiinteistöveroaineistoja, jotka tavallaan tarjoavat kattavaa historiallista dataa (Piketty and Zucman, 2015, s. 1319). Niiden keskeinen rajoitus on kuitenkin se, että ne kuvaavat varallisuutta vain kuolinhetkellä.

Tämä yksipuolinen näkökulma jättää huomioimatta monia varallisuuden kertymiseen ja jakautumiseen liittyviä dynamiikkoja, kuten varojen siirrot ennen kuolemaa tai elämänkaaren aikana kertyneen varallisuuden kokonaiskuvan. Menetelmä ei siis ole kattava mittari varallisuuden eriarvoisuuden arvioimiseksi, vaikka se on arvokas työkalu erityisesti historiallisen aineiston puutteessa.

Yleisesti perinnöllä siirtyvän varallisuuden mittaaminen on hankalaa ja siihen ei ole yhtä kattavaa menetelmää. Perityn varallisuuden osuutta kokonaisvarallisuudesta on vaikea mitata aineistojen puutteellisuuden ja epätäydellisyyden vuoksi. Tämä mittaus vaatii paljon enemmän dataa kuin esimerkiksi varallisuuden ja tulojen suhteen tai yleisesti pelkän varallisuuden keskittymisen tutkiminen. Yksi yleinen lähestymistapa on arvioida perityn varallisuuden osuutta kokonaisvarallisuudesta maksettujen perintö- ja lahjaverojen perusteella. Tämä edellyttää, että otetaan huomioon sekä kuolemasta johtuvat perinnöt sekä elinaikaiset lahjat. Menetelmän käyttö on kuitenkin haastavaa, sillä aineistot ovat usein epätäydellisiä tai vaikeasti sovellettavissa. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1327–1328.)

Piketty ja Zucman (2015, s. 1328–1330) esittelevät artikkelissaan Modiglianin ja Kotlikoff-Summersin mallit perinnön kautta siirtyneen varallisuuden mittaamiseen, mutta kummassakin on rajoitteensa ja heikkoutensa. Modigliani pyrkii yksinkertaistamaan laskentaa jättämällä perintövirrät pääomittamatta. Tämä johtaa usein perityn varallisuuden aliarviointiin. Kotlikoff-Summersin malli taas pääomittaa perintövirrät, mikä voi yliarvioida niiden vaikutuksen. Perityn varallisuuden mittaaminen ei ole yksiselitteistä ja kirjoittajien mukaan tulokset riippuvat käytetystä mallista sekä datan laadusta.

Kumpikaan malli perityn varallisuuden laskemiseksi ei ole kelpo yleistettäväksi. Menneitä perintövirtoja ei voida jättää kokonaan huomioimatta, mutta niiden täysimääräinen laskeminen ei myöskään anna tarkkaa kuvaa. Kotlikoff-Summersin mallin suurin ongelma on, että se jättää huomiotta tärkeän tosiasian, että varallisuus voi kertyä taloudessa kahdella eri tavalla: on perijöitä, jotka kuluttavat osan varoista ja sitten on säästäjiä, jotka eivät peri paljon, mutta kerryttävät varallisuutta tuloistaan säästämällä. Ero perityn ja kerrytetyn varallisuuden välillä on tärkeää huomioida kokonaisvarallisuutta laskettaessa. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1330.) Artikkelin kuitenkin osoittaa, että varallisuuden ja perinnön keskittyminen pitkällä aikavälillä riippuu suuresti suhteesta $r - g$. Kun pääoman nettotuotto ylittää talouskasvun, varallisuuden keskittyminen ja varallisuus-tulosuhde todennäköisesti kasvavat, mikä vastaa historiallisia havaintoja. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1342.)

Vapaasti suomennettuna pääomitusmenetelmä (eng. capitalization technique) on menetelmä, jossa tuloveroilmoituksissa ilmoitetut pääomatulot, kuten osingot, korot, vuokrat ja muut pääoman tuotot muunnetaan arvioiksi niiden tuottamasta ja omistuksellisesta varallisuudesta. Arvio varallisuudesta saadaan laskemalla, kuinka suuri varallisuus olisi tarvittu kyseisten pääomatulojen tuottamiseen. Menetelmän kehittivät 1900-luvulla King (1927), Stewart (1939), Atkinson ja Harrison (1978) sekä Greenwood (1983). Menetelmä on vaativa, sillä se edellyttää tarkkaa mikrodatatasoista informaatiota tuloista sekä huolellista veroaineiston sovittamista kotitalouksien taseisiin oikeiden pääomituskerroimien laskemiseksi. Tämä tekee pääomitusmenetelmästä haastavan ja vähemmän käytetyn mallin. Mallia on kuitenkin käytetty Iso-Britanniassa ja Saez sekä Zucman (2014) ovat hyödyntäneet pääomitusmenetelmää analysoidakseen Yhdysvaltojen varallisuuden jakautumista vuodesta 1913 alkaen käyttämällä yksityiskohtaisia tuloverotietoja ja Flow of Funds -tilastoja. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1319-1320; Törmälehto, 2015.)

Vaativuutensa vuoksi pääomitusmenetelmää on käytetty harvemmin kuin esimerkiksi perintö- ja kiinteistöveroaineistoja, vaikka se oma menetelmänsä onkin. Pääomitusmenetelmä kuitenkin tarjoaa lisätietoa varallisuuden keskittymisestä niissä tapauksissa, joissa pääomaan kohdistuva tulodata on riittävän yksityiskohtaista ja kattavaa käytettäväksi. (Piketty & Zucman, 2015.)

3.3 Lorenz-käyrä ja Gini-kerroin ovat eriarvoisuuden mittareita

Yksi varallisuuden ja tulojen jakautumisen mittaamiseen käytetty tunnusluku on Gini-kerroin. Sen kehitti italialainen tilastotieteilijä Corrado Gini (1884–1965). Gini-kerroin mittaa epätasa-arvon määrää arvojen nolla ja yksi välillä: nolla tarkoittaa täydellistä tasa-arvoa ja kaikilla on yhtä paljon, kun arvo yksi kuvaa äärimmäistä epätasa-arvoa, jolloin kaikki tulo tai varallisuus keskittyy yhdelle henkilölle. Esimerkiksi varallisuuden Gini-kerroin mittaisi keskimääräistä eroa kahden ihmisen varallisuuden välillä suhteessa keskimääräiseen varallisuuteen. (Econ, 2023; Tilastokeskus, 2024.) Tulonjakotilastoissa Gini-kerroin esitetään prosentteina ja se kuvaa suhteellisia tuloeroja pysyen muuttumattomana, jos kaikkien tulot muuttuvat saman verran suhteellisesti (Tilastokeskus, 2024).

Mäki-Fräntin (2019) mukaan Gini-kerroin korostaa varallisuusjakauman keskivaiheilla tapahtuvia muutoksia. Suomalaisten kotitalouksien varallisuus on Gini-kertoimen mukaan jakautunut selvästi epätasaisemmin kuin käytettävissä olevat tulot. Vuosina 1988–2016 nettovarallisuuden kerroin

vaihteli 58–66 prosentin välillä, kun taas tulojen Gini-kerroin pysyi alle kolmessa prosentissa. (Mäki-Fränti, 2019.)

Toinen tapa tarkastella tulojen tai varallisuuden jakaumaa on käyttää Lorenz-käyrää, jonka amerikkalainen ekonomisti Max Lorenz (1876–1959) kehitti vuonna 1905. Lorenz-käyrä auttaa ymmärtämään, johtuuko epätasa-arvoisuus siitä, että harvat ovat hyvin varakkaita vai siitä, että pieni osa väestöstä on erittäin vähävarainen. Käyrä näyttää koko väestön vaakasuoralla akselilla vähävaraisimmasta varakkaimpaan ja jokaisessa pisteessä käyrän korkeus kuvaa sen väestöosuuden saamaa osuutta kokonaistulosta tai -varallisuudesta. Lorenz-käyrän avulla voidaan arvioida Gini-kerrointa siten, että epätasaisemmat jakaumat näyttävät suuremman alan Lorenz-käyrän ja 45 asteen tasa-arvoviivan välillä. Tämä alue antaa Gini-kertoimen likiarvon, joka lasketaan alueen suhtena koko kolmiosta tasa-arvoviivan alla. Alue menetelmä tarjoaa tarkempia tuloksia suuremmissa populaatioissa. (Econ, 2023.) Sekä Lorenz-käyrä että Gini-kerroinkin soveltuvat varallisuus- ja tuloerojen mittaamiseen. Tässä työssä niitä käytetään varallisuuden mittaamiseen ja eriarvoisuuden havainnointiin.

3.4 Varallisuustutkimus menetelmänä

Kotitalouksien varallisuutta voidaan tutkia varallisuustutkimusten avulla. Varallisuustutkimuksia voidaan toteuttaa eri tavoin, esimerkiksi kyselytutkimuksina tai rekisteriaineistoihin perustuen. Suomessa varallisuustutkimusten toteutuksesta vastaa Tilastokeskus. Menetelmiä, niiden muutoksia ja tuloksia avataan seuraavassa luvussa 4 ja sen alaluvuissa.

Varallisuustutkimukset ovat Piketty ja Zucmanin (2015, s. 1320) mukaan kuitenkin usein rajallisia pitkän aikavälin tarkastelussa. Ne kärsivät itseilmoitusvirheistä, erityisesti varakkaimpien kohdalla. Nekin sisältävät merkittäviä haasteita eivätkä ole luotettavia varallisuuden eriarvoisuuden tarkasteluun, etenkin pitkällä aikavälillä. Tilastokeskuksen toteuttama Kotitalouksien varallisuustutkimus ei ainakaan nykyisessä muodossaan täytä vaatimuksia luotettavan datan saamiseksi, jotta pitkän aikavälin muutoksia voitaisiin havaita.

Ilmoitusvirheiden lisäksi kotitalouksien kyselytutkimukset ja mikroaineistoilla toteutetut varallisuustutkimukset kärsivät laadun puutteesta. Ne tarkastelevat vain muutamia viimeisimpiä vuosikymmeniä. Tämä on valitettavaa, sillä taloudellisen kehityksen ja rakenteellisten muutosten kaltaiset kysymykset vaativat tarkastelua paljon pidemmällä aikavälillä. (Roine & Waldenström, 2015, s. 472.)

4 Varallisuuden jakautuminen Suomessa

Yleisesti jokaisessa maassa, josta on tarjolla pitkän aikavälin tilastotietoa, havaitaan, että vähävaraisimman 50 prosentin osuus varallisuudesta on erittäin pieni, useimmiten alle 5 prosenttia. Näin ollen varakkaimman 10 prosentin osuuden lasku viittaa useimmiten siihen, että keskimmäisen 40 prosentin osuus on kasvanut. (Piketty & Zucman, 2015.) Vaikka varallisuus keskittyy voimakkaasti, se on tasaisempaa kuin sata vuotta sitten. Vaikka väestön vähävaraisin puolikas ei juurikaan omista mitään, sen yläpuolelle on syntynyt omistava keskiluokka. Sen omistama osuus kokonaisvarallisuudesta vaihtelee neljännestä kolmannekseen. (Piketty et al., 2016, s. 341.)

Keskiarvo ja mediaani kuvaavat varallisuuden jakautumista eri tavoin. Mediaani kertoo tilastossa keskimmäisen kotitalouden varallisuuden, kun taas keskiarvo lasketaan kaikkien tutkittavien kotitalouksien varallisuudesta. Suomalaisten kotitalouksien nettovarallisuuden mediaani oli 2019 noin 104 000 euroa, kun keskiarvo oli jopa yli kaksinkertainen, noin 215 000 euroa (Tilastokeskus, 2021). Tämä kuvaa varallisuuden keskittymistä varakkaimmalle kymmennykselle, sillä se omistaa noin 50 prosenttia kaikesta nettovarallisuudesta ja johtaa myös mediaanin ja keskiarvon eroon. Kun keskiarvo painottuu keskittyneellä varallisuudella. (Mäki-Fränti, 2019.)

Piketty ja Zucman (2015, s. 1320) artikkelissaan sanovat, että varallisuuden keskittyminen voidaan yleistää lähes yhtä suureksi kussakin ikäryhmässä koko väestössä eikä ikä ole merkittävä tekijä varallisuuden jakaumassa. Varallisuus keskittyy heidän mukaansa koko populaatiossa samalla tavalla. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1320.) Tyypillisesti, mitä vanhempaa väkeä kotitalouteen kuuluu, sitä enemmän varallisuutta taloudella on ja on kertynyt. Kuitenkin poikkeuksiakin havainnoissa ja toteamuksissa löytyy, sillä Suomessa toteutettujen varallisuustutkimusten tuloksissa on havaittu selkeitä eroja varallisuuden jakautumisessa ikäryhmien sisällä (Tilastokeskus, 2021, s. 1, 12). Tilastokeskuksen havainnot poikkeavat Pikettyn ja Zucmanin havainnoista ja varallisuus voi jakautua myös ikäryhmän sisällä epätasaisesti.

Tasapainon käsite (eng. steady state) esitellään seuravassa alaluvussa 4.1. Se auttaa ymmärtämään, miten säästämisaste, talouskasvu ja väestönkehitys vaikuttavat varallisuuden ja tulojen suhteeseen pitkällä aikavälillä. Se tarjoaa keinon tarkastella varallisuuden kertymistä ja jakautumista sekä sitä, miten historialliset tapahtumat, kuten sodat tai talouskasvun hidastuminen vaikuttaa varallisuuden jakaumaan. Sen jälkeen käsitellään varallisuustutkimusten tilastollisia lukuja ja varallisuuden keskittymisen näkymiä Suomessa.

4.1 Varallisuus pitkän aikavälin tasapainossa

Tasapaino (eng. steady state) kuvaa pitkän aikavälin jatkuvaa talouden tasapainoa. Tässä työssä tasapainotila kuvaa pitkän aikavälin tilannetta, jossa varallisuuden ja tulojen välinen suhde β vakiintuu säästämisasteen s ja talouskasvun g välisen riippuvuuden mukaisesti. Yhtälön

$$\beta = \frac{s}{g}$$

mukaan korkeampi säästämisaste ja hitaampi talouskasvu johtavat suurempaan varallisuus-tulosuhteeseen. Tämä suhde on keskeinen tekijä, kun analysoidaan varallisuuden kertymistä ja keskittymistä pitkällä aikavälillä. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1344.)

Tasapainotila ei ole staattinen, vaan siihen vaikuttavat niin taloudelliset kuin demografiset tekijät. Väestönkasvun hidastuminen, elinajanodotteiden pidentyminen sekä talouden rakennemuutokset voivat muuttaa varallisuuden kertymistä merkittävästi. Esimerkiksi väestön ikääntyessä varallisuutta saatetaan käyttää enemmän elämän aikana, mikä pienentää perinnön merkitystä varallisuuden jakautumisessa. Toisaalta hitaamman talouskasvun aikana säästämisaste pysyy korkeana ja varallisuus voi keskittyä yhä enemmän. Perinnön osuus tasapainossa ei ole suoraan sidottu säästämisasteeseen tai varallisuus-tulosuhteeseen. Sen sijaan se riippuu säästämisen ja perintöjen motiiveista sekä näiden jakautumisesta kotitalouden sisällä. Esimerkiksi matalan kasvun talouksissa perinnöt voivat muodostaa huomattavan osan varallisuuden kertymästä, mutta korkean kasvun talouksissa säästöjen kertyminen on yleistä. Lisäksi yksilöllinen motiivi säästää, kuten halu jättää perintöä, voi näkyä varallisuuden keskittymisenä. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1360–1361.)

Tasapaino on metodi pitkän aikavälin varallisuustrendien ymmärtämisessä. Sen avulla voidaan ennakoita, miten esimerkiksi väestönkehitys, säästämisasteet ja talouskasvun muutokset vaikuttavat varallisuuden jakautumiseen tulevaisuudessa. Samalla se selittää, miksi historialliset shokit, kuten maailmansodat, ovat väliaikaisesti rikkoneet tasapainotilaa ja muuttaneet varallisuuden keskittymistä. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1344–1345.)

4.2 Kotitalouksien varallisuus -tutkimus kertoo suomalais-ten varallisuudesta ja sen jakautumisesta

Suomalaisten kotitalouksien varallisuuserojen kehitystä voidaan tarkastella viimeisen 30 vuoden ajalta perustuen Tilastokeskuksen kotitalouskohtaisiin varallisuusaineistoihin. Tietoa on saatavilla yhteensä kymmeneltä

otoskerralta (vuodelta) ajanjaksolla 1987–2023. Vuoden 2023 Kotitalouksien varallisuus -tilastoraportti julkaistaan 2025, joten tässä työssä hyödynnetään kattavinta mahdollista tilastoa vuodelta 2019. Täytyy kuitenkin huomioida, että tutkimusmenetelmissä ja tilastoinneissa on ollut eroavaisuuksia tutkimusajalla. Vuoteen 2004 asti varallisuustiedot kerättiin kotitalouskyselyillä. Vuodesta 2009 alkaen tiedot ovat peräisin EKPJ:n koordinoimasta Household Finance and Consumption Survey -tutkimuksesta, joka toteutetaan kaikissa EU-jäsenmaissa, joissa käytetään valuuttana euroa, yhtenäisin menetelmin. Suomalaiset varallisuustiedot ovat pohjautuneet vuodesta 2009 pääosin rekisteriaineistoihin. Varallisuusaineistot käsittävät kattavasti sekä kotitalouksien kiinteän varallisuuden kuten asunnot ja kiinteistöt, että rahoitusvarallisuuden eri luokat. (Mäki-Fränti, 2019; Tilastokeskus, 2021.)

Vuoden 2019 toteutetussa Kotitalouksien varallisuus -tutkimuksessa kotitalouksia oli 2 787 200. Kotitalouksien yleisin varallisuuserä on talletukset, joita on lähes kaikilla (98 %) kotitalouksilla Suomessa. Varallisuuden arvolla mitattuna kotitalouden omistama asunto on selvästi merkittävin omaisuuserä. Asunnot muodostavat lähes puolet kotitalouksien kokonaisvarallisuudesta. Velkaa oli vuonna 2019 noin 59 prosentilla kotitalouksista ja 16 prosentilla velkaantuneista velan määrä ylitti kolminkertaisesti vuositulot. Lisäksi joka neljännellä velallisella kotitaloudella velan määrä ylitti 75 prosenttia varoista, mikä osoittaa korkean velkaantuneisuuden pysyneen merkittävänä osana kotitalouksien taloutta. (Tilastokeskus, 2021, s. 2, 7.)

Varallisuustutkimus perustuu rekisteri- ja haastatteluaineistojen yhdistämiseen ja sen avulla muodostetaan kokonaiskuva kotitalouksien varallisuudesta. Rekisteritiedot, kuten Verohallinnon, kiinteistö- ja ajoneuvorekisterin tiedot muodostavat perustan. Haastatteluaineistot täydentävät rekisteritietoja erityisesti talletusten ja jatkuvien kulutusluottojen osalta. Asuntojen hinnat estimoidaan toteutuneiden kauppojen neliöhintojen avulla ja varallisuuslajeittain arvot määritellään markkinahintoihin perustuen. Varallisuus kattaa sekä reaali- ja rahoitusvarallisuuden, kuten asunnot ja metsät, että rahoitusvarallisuuden, kuten pörssiosakkeet ja rahasto-osuudet. Osa varallisuuslajeista, kuten noteeraamattomat osakkeet ja ulkomaiset sijoitukset jäävät osittain tai kokonaan kattamatta. (Tilastokeskus, 2021, s. 34-35.)

Erot tutkimusten tuloksissa voivat selittyä menetelmämuutoksista ajalla 1987–2023. Rahoitusvarallisuuden osalta eroja tutkimuksissa aiheuttavat otantavirheiden lisäksi varallisuustutkimuksen rekisteritietojen aliarvostus tai puutteellinen kattavuus. Tämä koskee erityisesti noteeraamattomia osakkeita ja lisäksi kyselypohjaisiin tietoihin liittyviä mittausvirheitä, kuten esimerkiksi talletusten kohdalla. Vuosilta 2009 ja 2013 puuttuu kokonaan tiedot käteisvaroista, säästö- ja sijoitusvakuutuksista sekä

kapitalisaatiosopimuksista. Reaalivarallisuudessa suurimmat erot liittyvät asuntovarallisuuteen. (Tilastokeskus, 2021; Törmälehto, 2015.)

4.3 Gini-kertoimen trendi on ollut nouseva

Gini-kertoimen trendi on ollut vuosien 1987–2019 toteutettujen varallisuustutkimusten aikana nouseva, mikä tarkoittaa, että varallisuus on jakautunut epätasaisemmin vuodesta toiseen, kuten taulukosta 1 voi havaita. (Tilastokeskus, 2021, s. 16.) Kuten edellisessä luvussakin todettiin, tähän kuitenkin voi vaikuttaa myös menetelmätapojen muutokset tutkimusten välillä.

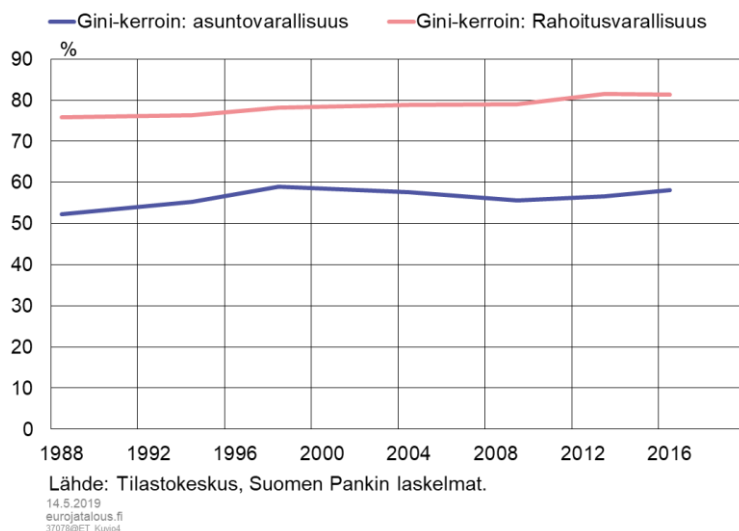
Taulukko 1. Nettovarallisuuden jakautuminen 1987–2019, osuudet nettovarallisuuden kokonaismäärästä % (Lähde: Tilastokeskus, 2021, s.16.)

Varallisuuskymmenys	1987	1994	1998	2004	2009	2013	2016	2019
I–V (vähävaraisin 50 %)	9,5	6,9	6,9	8,1	6,4	6,7	6,1	5,4
VI	8,6	8,2	7,5	7,1	6,9	6,8	6,5	6,0
VII	11,4	10,9	9,8	9,9	9,7	9,5	9,2	8,6
VIII	14,5	14,5	13,4	13,3	13,6	12,9	12,7	12,1
IX	19,3	20,3	18,9	19,1	19,4	18,6	18,8	18,3
X (varakkain 10 %)	36,7	39,2	43,3	42,5	43,9	45,5	46,8	49,6
- varakkain 5 %	23,5	25,1	29,5	28,8	29,9	31,6	32,9	35,2
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
Gini-kerroin	58,2	62,2	63,8	62,2	64,6	65,0	66,2	68,3

Vuosina 1988–1998 varallisuuserot kasvoivat erityisesti asunto- ja kiinteistövarallisuuden epätasaisemman jakautumisen vuoksi, mikä näkyi asuntovarallisuuden Gini-kertoimen lähes 7 prosenttiyksikön nousuna. Rahoitusvarallisuuden Gini-kerroin kasvoi samana aikana maltillisemmin, noin 2,5 prosenttiyksikköä. Vuosituhannen vaihteesta finanssikriisiin varallisuuseroja tasoitti asuntovarallisuuden tasainen kasvu kotitalouksien kesken, mikä laski asuntovarallisuuden Gini-kerrointa 3 prosenttiyksikköä. Rahoitusvarallisuuden erot pysyivät tuolloin maltillisina. (Mäki-Fränti, 2019.)

Finanssikriisin jälkeen, vuosina 2009–2016, varallisuuserot kääntyivät jälleen kasvuun sekä asunto- että rahoitusvarallisuuden epätasaisemman jakautumisen vuoksi. Asunto- ja rahoitusvarallisuuden Gini-kertoimet nousivat molemmat noin 2,5 prosenttiyksikköä kyseisenä ajanjaksona. Rahoitusvarallisuuden erojen kasvua selitti erityisesti varakkaimpien kotitalouksien rahoitusvarallisuuden merkittävä kasvu, joka näkyi jakauman yläosassa. Vuoden 2013 jälkeen Gini-kertoimien perusteella vain asuntovarallisuuden erot jatkoivat kasvuaan. (Mäki-Fränti, 2019.)

Asunto- että rahoitusvarallisuus selittävät varallisuuserojen kasvua

Kuvio 1. Asunto- että rahoitusvarallisuus selittävät varallisuuserojen kasvua (Lähde: Mäki-Fränti, 2019, Suomen Pankki: eurojatalous.fi).

Kuviossa 1 on esitetty asunto- ja rahoitusvarallisuuden Gini-kertoimien kehitys vuosina 1988–2016 (Mäki-Fränti, 2019.). Kuvioista voidaan havaita, että kuviossa alempana oleva asuntovarallisuuden Gini-kerroin kasvoi 1990-luvulla, tasoittui vuosituhaten vaihteen jälkeen ja kääntyi uudelleen kasvuun finanssikriisin jälkeen. Rahoitusvarallisuuden Gini-kerroin puolestaan osoittaa maltillisempaa, mutta tasaista kasvua koko tarkastelujakson ajan. Varallisuuserot ovat kasvaneet, vaikkakin maltillisesti. Finanssikriisilläkin on ollut vaikutusta varallisuuden epätasaisempaan jakautumiseen, sillä niin asunto- kuin rahoitusvarallisuuden Gini-kerroin on kasvanut ja näin ollen eriarvoisuus lisääntynyt.

4.4 Vähävaraisin puolikas ja varakkain kymmennys sekä prosentti Suomessa

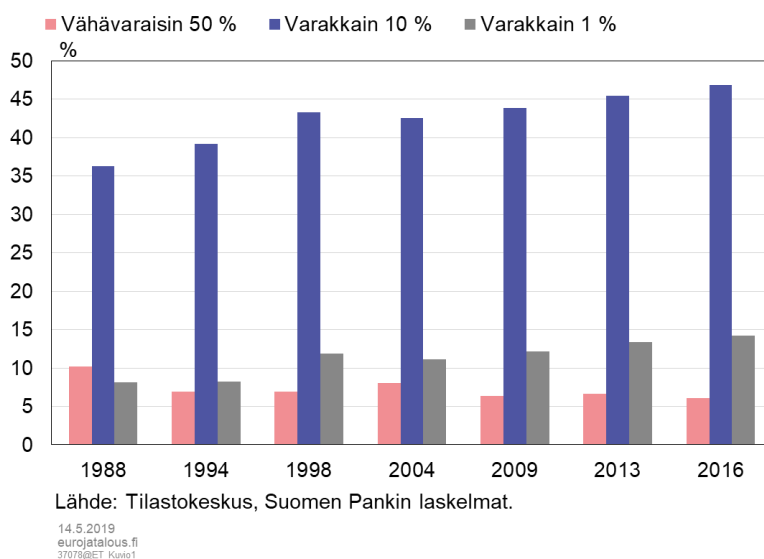
Vuonna 2016 Suomessa kotitalouksien vähävaraisimman puolikkaan osuus nettovarallisuudesta oli noin 6 prosenttia. Tätä osuutta pienentää merkittävästi se, että täysin varattomia kotitalouksia on suhteellisen paljon. Noin joka kymmenennen kotitalouden nettovarallisuus oli tuolloin joko nolla tai negatiivinen. Negatiivinen tarkoittaa, ettei niiden kotitalouksien varat riittäneet kattamaan velkoja. (Mäki-Fränti, 2019; Tilastokeskus, 2021, s. 2.)

Varakkaimman kymmenyksen osuus nettovarallisuudesta nousi tasaisesti 1980-luvun lopulta vuoteen 1998, jolloin se oli kasvanut runsaasta kolmanneksesta noin 43 prosenttiin. Samaan aikaan kotitalouksien vähävaraisempi puolikas jäi jälkeen kehityksestä: sen osuus nettovarallisuudesta laski yli

kymmenesosasta vajaaseen 7 prosenttiin vuoteen 1994 mennessä. Tämä johtui osin asuntojen hintojen laskusta, sillä vähävaraisempien kotitalouksien varallisuus koostuu enimmäkseen asunnoista. (Mäki-Fränti, 2019.)

Suomessa varakkaimpien kotitalouksien osuus kokonaisvarallisuudesta on kasvanut merkittävästi 1980-luvun lopulta. Vuonna 1988 varakkaimman kymmenyksen osuus oli yli kymmenen prosenttiyksikköä nykyistä matalampi. Erityisesti varakkain prosentti on kasvattanut varallisuusosuuttaan noin 6 prosenttiyksikköä vuodesta 1988. (Mäki-Fränti, 2019.) Kuviossa 2 nähdään, että 1988–2016 aikana sinisellä kuvattu varakkain kymmennys on kasvattanut varallisuuden osuuttaan, kun taas vaaleanpunaisella kuvatun vähävaraisimman 50 prosentin varallisuusosuus on ollut laskussa.

Varakkaimpien osuus kotitalouksien nettovarallisuudesta on kasvanut 2000-luvulla

Kuvio 2. Varakkaimpien osuus kotitalouksien nettovarallisuudesta (Lähde: Mäki-Fränti, 2019, Suomen Pankki: eurojatalous.fi).

Erityisen nopeaa kasvu varakkaimpien keskuudessa oli kuitenkin 1990-luvulla. Varakkaimman prosentin osuus ei juuri muuttunut lamavuosina, mutta vuosien 1994–1998 nousukauden aikana heidän osuutensa kasvoi nopeasti, lähes puolitoistakertaistuen 8,2 prosentista 11,9 prosenttiin. Sekä 1990-luvun alun lama että sitä seurannut taloudellinen nousukausi kärjisti varallisuuseroja. (Mäki-Fränti, 2019.)

Vuosien 1994–1998 välillä varallisuuserot kasvoivat merkittävästi. Tämä voidaan todeta, sillä tuona ajanjaksona käytetyt varallisuustutkimuksissa käytetyt menetelmät olivat yhdenmukaisia, mikä parantaa vertailtavuutta.

(Törmälehto, 2015.) Kuvioista 2 voidaan huomata, että vuosituhannen vaihteen ja finanssikriisin välillä 1998–2009 varallisuuserot pysyivät melko tasaisina. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen varakkaimpien osuus varallisuudesta kääntyi jälleen nousuun: vuosina 2009–2016 varakkaimman kymmenyksen osuus kasvoi vajaat kolme prosenttiyksikköä ja varakkaimman prosentin osuus noin kaksi prosenttiyksikköä. (Mäki-Fränti, 2019.)

4.5 Varallisuustutkimuksen luotettavuus

Muutokset menetelmissä heikentävät varallisuustutkimusten luotettavuutta. Eniten niistä on haittaa pitkän aikavälin muutosten seurannassa. Tutkimukset ovat otoksia eivätkä ne ole kuvanneet ennen vuotta 2009 täysin varallisuutta kotitalouksien kesken. Törmälehdon (2015) mielestä Kotitalouksien varallisuus -tutkimusta kritisoidaan siitä, että otospohjaisuus voi jättää kaikkein varakkaimmat kotitaloudet tutkimuksen ulkopuolelle, mutta hänen mielestään varakkaimpien osuus veronalaisista varoista voidaan estimoida otoksen perusteella suhteellisen tarkasti. Törmälehto on myös sitä mieltä, että varallisuustutkimus on veroa parempi mittari, puutteista huolimatta. Lisäksi todella varakkaat jäävät usein otoksen ulkopuolelle tai heidän varallisuutensa on puutteellisesti mitattu. Esimerkiksi ulkomailla veroparatiiseissa oleva varallisuus ei näy varallisuustutkimuksessa. (Törmälehto, 2015.)

Talletukset ovat Tilastokeskuksen (2021, s.8–9) mukaan yleisin varallisuuserä, sillä niitä on lähes kaikilla kotitalouksilla. Talletusten suuruuteen liittyy kuitenkin epävarmuutta, koska määrä perustuu täysin kotitalouden omaan ilmoitukseen toisin kuin rekisteristä saatuihin muihin tietoihin. Tutkimuksen luotettavuutta heikentävät menetelmämuutokset ja kattavuusongelmat. Historiallisten tietojen vertailukelpoisuutta vaikeuttaa siirtyminen haastatteluista rekisteripohjaiseen aineistoon, mikä vaikuttaa erityisesti asuntojen ja rahoitusvarallisuuden arviointiin. Lisäksi noteeraamattomien osakkeiden arvot perustuvat verotuksellisiin nettovarallisuusarvoihin, jotka usein aliarvioivat niiden todelliset markkina-arvot. Myös talletustiedot pohjautuvat haastatteluihin, mikä lisää mittausvirheriskiä ja ulkomaiset varallisuuserät, kuten veroparatiiseissa pidetty omaisuus, jäävät tutkimuksen ulkopuolelle. (Tilastokeskus, 2021.)

Vuoden 2013 otannassa yksi havainto vastasi noin 240 kotitaloutta, mikä korostaa yksittäisten havaintojen merkitystä tulosten tarkkuudessa. Vaikka koko väestön kattavia nettovarallisuustietoja ei ole saatavilla, joistakin varallisuuseristä, kuten osakkeista, rahastosijoituksista, elinkeinotoiminnan arvoista ja veloista on olemassa kattavat tiedot. Varallisuutta koskevan datan yhdistäminen ja korjaaminen eri tietolähteistä johtaa usein siihen, että

varakkaimpien osuus nettovarallisuudesta kasvaa merkittävästi. (Törmälehto, 2015.) Korjaus siis todenmukaistaa varakkaimpien osuuden.

Pörssiosakkeet ja suorat rahastosijoitukset perustuvat varallisuustutkimuksessa rekisteritietoihin ja ne on arvotettu markkinahintaan. Niiden kokonaisarvot ja jakaumat vastaavat hyvin perusjoukon lukuja, mutta niiden osuus nettovarallisuudesta on alle 10 %, eikä niiden perusteella voida selittää tilastojen eroja. Pörssiosakevarallisuuden jakautumista on kuitenkin tutkittu kattavasti, esimerkiksi Keloharju ja Lehtinen (2015). Rahoitusvarallisuuden mittausvirheet voivat silti vaikuttaa merkittävästi varallisuusjakauman tunnuslukuihin, koska rahoitusvarallisuus jakautuu huomattavasti epätasaisemmin kuin reaali-varallisuus. (Törmälehto, 2015.)

5 Yhteenveto

Suomessa varallisuus on jakautunut epätasaisesti, mutta kansainvälisessä vertailussa se ei ole erityisen keskittynyttä. Varallisuuserot kasvoivat huomattavasti 1990-luvun lopulla tuloerojen kasvun myötä, mikä johtui erityisesti pääomatulojen merkittävästä lisääntymisestä. Tilastokeskuksen varallisuustutkimus tarjoaa jatkossakin tärkeän pohjan varallisuuserojen tutkimiselle, vaikka otospohjaisuus ja aineisto-ongelmat rajoittavat osittain sen kattavuutta. Menetelmällisillä korjauksilla tutkimuksesta saadaan kuitenkin käyttökelpoista tietoa, myös varakkaimpien varallisuusosuuksien arviointiin. Varallisuustutkimuksen vahvuus on sen monipuolisuus, sillä se sisältää laajasti tietoa varallisuuden ja velkojen jakautumisesta esimerkiksi ikäryhmittäin, kotitaloustyypeittäin ja varallisuuslajeittain. (Törmälehto, 2015.)

Varallisuus- ja tuloerot ovat oleellisia lähtökohtia eriarvoisuuden tutkimuksessa. Työssä oli mielenkiintoista tarkastella varallisuuden jakautumisen kehittymistä Suomessa 1980-luvulta tähän päivään tutkimustiedon ja tilastojen valossa. Tulevaisuudessa varallisuuden jakautumisen dynamiikkaa tulisi tutkia enemmän globaalista näkökulmasta. Tämä vaatii makrotason varallisuustietojen ja erityisesti offshore-varallisuuden analysointia, koska nämä tekijät voivat merkittävästi vaikuttaa yksilötason varallisuuden jakautumiseen globaalisti. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1342-1343.)

Tulevaisuudessa olennaista olisi muun muassa kerätä dataa ja arvioida veroparatiiseihin sijoitetun varallisuudesta arvo. Kerätä pitäisi myös historiallista ja kansainvälistä dataa perinnöistä ja niiden siirtymisestä sukupolvelta toiselle. Olennaista olisi muodostaa parempi yhteys empiirisen ja teoreettisen tutkimuksen välille, jotta voidaan kehittää parempia malleja varallisuuden kertymisestä ja jakautumisesta, niin alueellisella kuin globaalilla tasolla. (Piketty & Zucman, 2015, s. 1343.) Erilaiset verolähteet, joita esiteltiin, kohtaavat ongelmia varallisuuden huippujen arvioinnissa. Varallisuuden keskittymisen mittaaminen onkin huomattavasti hankalampaa kuin varallisuuden kokonaisarvon arviointi. Luotettavien tulosten saavuttamiseksi on käytettävä yhdistelmää erilaisista aineistolähteistä, kuten perintöveroaineistoista ja jopa varallisuuslistauksista. Erilaisia yhdistelmiä on tehty ja muun muassa sveitsiläinen pankki Credit Suisse julkaisee vuosittain raportin globaalista varallisuuden jakautumisesta (Törmälehto, 2015).

Voidaan todeta, että lukuisten lähteiden ja tutkijoiden mukaan varallisuus on eriarvoisesti jakautunut. Se, että millainen vaikutus sillä on talouteen ja ympäristöönsä, saati sitten hyvinvointiin on tarkasteltava erikseen. Varallisuusjakaumat ovat Törmälehdon (2015) mukaan vahvasti vinoja ja tietolähteet ovat suppeampia kuin tulonjakoa koskevissa tarkasteluissa. Tämä osaltaan vaikeuttaa varallisuuserojen tilastointia ja datan keruuta. Lukuisat

menetelmämuutokset varallisuustutkimuksissa ja niiden aikasarjoissa heikentävät tilastojen vertailukelpoisuutta. Pitkän aikavälin muutoksia ja niiden vaikutuksia on haastavaa arvioida tarkasti. Erityisesti Suomessa tehdyissä varallisuustutkimuksissa varakkaimman prosentin osalta luottamusvälit ovat laajoja, mikä lisää analyysien epävarmuutta (Törmälehto, 2015).

Varallisuuteen ja sen jakautumiseen keskittyviä tutkimusmenetelmiä pitäisi kehittää ja luoda kansainvälisesti vertailukelpoisiksi. Maailma on muuttunut ja teknologisen kehityksen seurauksena varallisuuden voi hajauttaa ympäri maailman ja sen tarkastelu paikallisella tasolla on haastavaa. Ongelmia aiheuttavaa näin muun muassa veroparatiisit, joihin varakkaat siirtävät omaisuuttaan. Veroparatiiseissa olevat varat eivät näy henkilön kotimaan verotustiedoissa eikä niistä saa dataa varallisuuden tutkimiseksi.

Mielenkiintoista on nähdä, mitä tulevana keväänä 2025 julkaistava Kotitalouksien varallisuus 2023 -analyysi kertoo varallisuuden tilasta Suomessa. Varallisuuden hidas, mutta tasainen keskittyminen varakkaimmalle kymmennykselle on jatkunut jo vuosia. Vaikka analyysiin tulisi suhtautua kriittisesti, ei se silti poista keskittymiseen liittyviä haasteita ja arviota siitä, että varallisuus on jakautunut eriarvoisesti väestön kesken.

On mielenkiintoista, että varallisuuserot kasvavat koko ajan. Kun ajattelee poliittisia päätöksiä, korkeita veroja, valtion tulonjakoa ja mielikuvaa yhteiskunnan kehityksestä, voisi luulla, että kehitys olisi ollut toisen suuntainen tai erilainen. Olin itse varsin yllättynyt, että varallisuus onkin näin hankalasti mitattavissa ja tilastotiedoissa on puutteita. Tulonjakotilastot ovat herkempiä ja tarkempia muutoksille, toisaalta varallisuus on kertynyt ja kasaantuu varakkaimmille pikkuhiljaa. Sillä on vaikutuksensa siihen, miltä varallisuutta koskevat tilastot näyttävät.

Pohdin työtä tehdessä, että talouden suotuisa kehitys voi osaltaan johtaa varallisuuden keskittymiseen varakkaimmille kotitalouksille. Keskittyminen tapahtuu erityisesti tuotannontekijöiden, kuten osakkeiden ja yritysten, omistuksen kautta. Samalla kuitenkin suotuisa taloustilanne voi lisätä luotonantoa, jolloin myös aiemmin luottorajoitteiset ja vähävaraisemmat kotitaloudet voivat saada lainaa ja näin kartuttaa varallisuutta, kuten ostaa asunnon. Koska nettovarallisuus lasketaan vähentämällä varoista velat, lisääntyvä velkaantuminen voi pienentää erityisesti vähävaraisempien kotitalouksien nettovarallisuutta ja siten kuitenkin kasvattaa varallisuuseroja tilastollisesti nettovarallisuuden näkökulmasta katsottuna. Tämä korostaa ehkä näennäisesti eriarvoisuuden kasvua taloudellisen noususuhdanteen aikana, vaikka tälle ei ole mitään tilastollista pohjaa. Reaalisesti näkymä on erilainen.

Lähteet

Econ, T. C. (2023). *The Economy 2.0: Macroeconomics*. The CORE Econ Team. Luettavissa: <https://core-econ.org/the-economy/macro-economics/02-unemployment-wages-inequality-02-measuring-economy-inequality.html>.

Mäki-Fränti, P. (2019). Kotitalouksien varallisuus on selvästi epätasaisemmin jakautunut kuin tulot [Analyysi]. Luettu: 2024/9/20. Luettavissa:

Persson, T., & Tabellini, G. (1994). Is Inequality Harmful for Growth? *The American Economic Review*, 84(3), 600-621. <http://www.jstor.org.libproxy.aalto.fi/stable/2118070>

Piketty, T., Ollila, M., Tillman-Leino, M., & Into Kustannus, k. (2016). *Pääoma 2000-luvulla* (2. painos ed.). Into.

Piketty, T., & Zucman, G. (2015). Chapter 15 - Wealth and Inheritance in the Long Run. In A. B. Atkinson & F. Bourguignon (Eds.), *Handbook of Income Distribution* (Vol. 2, sivut 1303-1368). Elsevier. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-444-59429-7.00016-9>

Roine, J., & Waldenström, D. (2015). Chapter 7 - Long-Run Trends in the Distribution of Income and Wealth. In A. B. Atkinson & F. Bourguignon (Eds.), *Handbook of Income Distribution* (Vol. 2, sivut 469-592). Elsevier. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-444-59428-0.00008-4>

Tilastokeskus. (2021). *Kotitalouksien varallisuus 2019*. Tilastokeskus. https://stat.fi/til/vtutk/2019/vtutk_2019_2021-06-08_fi.pdf

Tilastokeskus. (2024). *Gini-kerroin*. Luettu: 16.10.2024. Luettavissa: https://stat.fi/meta/kas/gini_kerroin.html.

Törmälehto, V.-M. (2015). Kuinka keskittynyttä varallisuus on? Luettu: 18.10.2024. Luettavissa: <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2015/kuinka-keskittynyttä-varallisuus-on>.

Verohallinto. (2015). Verotus 1865–2015 – näkökulmia suomalaiseen verotukseen. 51. https://www.vero.fi/globalassets/tietoa-verohallinnosta/esitys--ja-opetusmateriaalit/verotus_1865-2015.pdf